

V. C. Frederiksen, en troensedrengs eventyrlige levned fra Svendborg Sund til Davids Strædet

af Benno Blæsild

Det er en almindelig brugt talemåde, at i sidste del af det nittende århundrede var alle beboerne i Troense på den ene eller anden måde knyttet til søfarten. Overleveringen vil vide, at kun dr. Frölichs hus og skolebygningen husede faste beboere uden permanent tilknytning til maritime erhverv. Troensedrengen Valdemar Christoffer Frederiksen er et eksempel på, at ikke alle børn i skipperhjemmene selv endte med at få eget dæk under søstøvlene.

V. C. Frederiksens far var tilflytter, han hed Jens Frederiksen, var søn af en husmand og født 29. februar 1841 i Voldtofte, Flemløse sogn, Odense amt. I 1872 giftede han sig med Anne Andersen, som var ud af en gammel troenseslægt. Annes far, der boede i Strandgade 6-8, ernærede familien ved høkervirksomhed, da Anne var barn.¹

Som 20-årig boede Anne stadig hos forældrene, men faderen havde opgivet høkererhvervet og ernærede sig som lods. Faderen, Søren Andersen, der var født i 1815, nåede at skifte erhverv endnu en gang. I folketællingen fra 1880 optræder han, i en alder af 65 år, som skibstømrer.²

Efter indgåelse af ægteskabet bosatte Jens Frederiksen og fru Anne sig i Strandvejen 74. Valdemar Christoffer var det første barn i ægteskabet, han blev født den 28. december 1872. Da han var 3 år gammel, fødte Anne et par tvillinger, Karen Frederikke og Johanne Christine. Tre år senere fødtes et fjerde barn, Frederik Søren.³

Trods sit ydmyge ophav lykkedes det for Jens Frederiksen at lægge så meget til side, at han i 1875 kunne lade skibsbygger C. R. Møl-

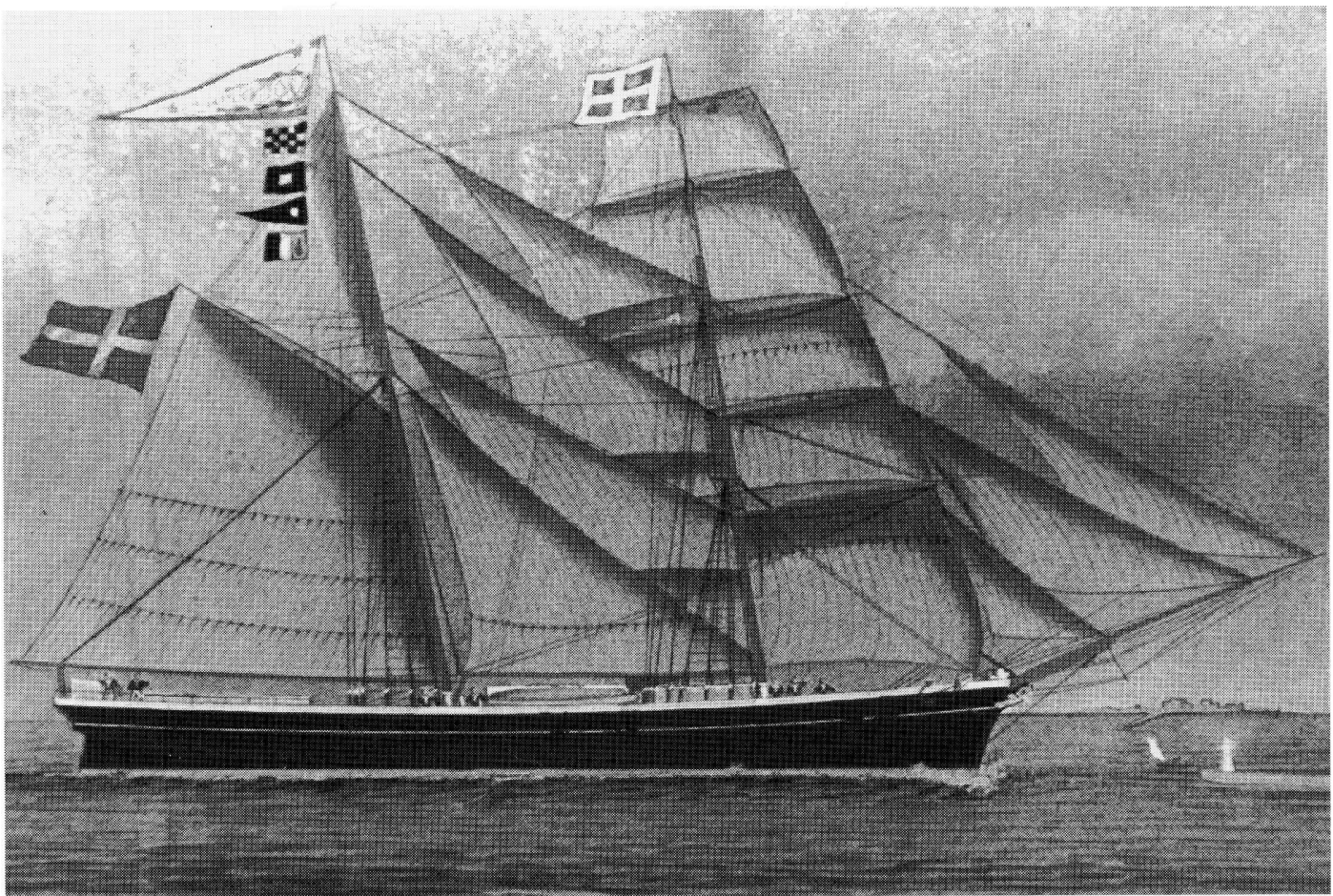
ler i Troense bygge sig en skonnertbrig på 145 bruttoregister tons, som han ifølge bilbrevet af 5. juli 1875 var eneejer af. Han navngav skibet »Voldtofte« efter sin fødeby.⁴

Den 27. december 1880 døde skipper Jens Frederiksen på et hospital i Edinburgh, hvor han også blev begravet.⁵

Enken, Anne Frederiksen, sad i de følgende år i uskiftet bo. I 1883 solgtes skibet til et nystiftet aktieselskab »Voldtofte« i Randers. Salgsregnskabet viser, at Anne Frederiksen i april 1883 havde solgt sine 9/40 anparter for 4.200 kr. til to gårdmænd i Voldtofte. Regnskabet viser videre, at hele den resterende del af skibet - 31/40 - var ejet af 15 privatpersoner i Voldtofte. Det er ikke muligt at afgøre, hvorvidt Jens Frederiksens andel oprindeligt har været større end de 9/40, hans enke sad inde med i 1883. Men det er overvejende sandsynligt, at baggrunden for, at den relativt unge Jens Frederiksen, der kom fra jævne kår, skabte sig mulighed for at få bygget en skonnertbrig i 1875, skal søges i, at han fik en række familier fra hjembyen Voldtofte til at tegne anparter i projektet. Der er således grund til at formode, at oplysningerne på bilbrevet fra 1875 ikke er helt korrekte.

Salgssummen - 17.187 kr. - giver os et fingerpeg om, at Anne Frederiksen, hvis hun ved mandens død ejede mere end de dokumenterede 9/40, ikke stod ubemidlet i sin enkestand.⁶

Salget af skibet var dog ikke tilstrækkeligt til, at familien kunne opretholde vanlig levestandard alene deraf. Vi ser i folketællingen fra 1890, at Anne Frederiksen var flyttet til Badstuen 24, og at de to tvillinger, der var ble-

Skibsportræt af skonnertbriggen »Voldtofte«, som Jens Frederiksen i 1875 lod bygge hos C. R. Møller i Troense. Billedet, der er udført af en ukendt italiensk kunstner, beror i Søfartssamlingerne i Troense. Fot. SOM.

vet 14 år, stadig boede hjemme. Nu ernærede hun sig som lærerinde, et respektabelt erhverv, om end ikke helt på social omgangshøjde med skibsreder-titlen.

Enkestanden betød trods alt ikke nogen decideret social deroute for Anne Frederiksen og hendes familie. Det kan hun sikkert til dels takke kapitalen fra »Voldtofte« for.

I folketællingen fra 1906 figurerer hun som indehaver af pensionat og ejer af Strandgade 13 i Troense.⁷ På dette tidspunkt var ingen af hendes børn hjemmeboende længere. Den yngste søn, Frederik Søren Frederiksen, var kommet i pleje hos onklen, bødker Jørgen Martin Madsen i Bregninge.⁸

Men hvad blev der af Valdemar Christoffer, der allerede som 16-17 årig forlod hjemmet? Var det gået ham som de fleste troensedrenge, havde han fået hyre på et af byens skibe og var

startet en karriere til søs? Nej, Valdemar Christoffer gik en anden vej. Som 18-årig blev han i 1891 student efter privat studium, og i januar 1901 teologisk kandidat med anden karakter: Haud Illaudabilis.⁹

Året efter - 1902 - ægtede han i København Agnes Emonia Margrethe Ingeborg født Teglgaard. Således udstyret med såvel hustru som kandidateksamen var han kvalificeret til et embede som missionær i en af kolonierne. V.C. Frederiksen blev ordineret som hjælpepræst og seminarielærer i Godthåb samme år. Allerede i 1903 overflyttedes han som missionær (fra 1905 med titel førstepræst) for Holsteinsborg og Sukkertoppens præsteembede med sæde i Holsteinsborg.

Den by, han nu blev præst i, var sandelig noget andet end det grønne Tåsinge, han kom fra. Holsteinsborg var femte skud på stammen

Parti fra Troense Strandvej nr. 72 til 76, som lokaliteten tog sig ud i 1890'erne, altså på det tidspunkt, hvor V. C. Frederiksen som ung mand boede i nr. 74 sammen med sine søskende og moderen. Fot. Chr. G. Kielberg. SOM.

af danske kolonier på den grønlandske vestkyst.¹⁰

Den blev grundlagt af Hans Egedes søn - Niels - i 1759-64, det var muligheden for fangst af blåhvaler, der blev bestemmende for koloniens placering.

Hvalfangsten var helt ophørt, da V. C. Frederiksen startede i sit embede. På grund af overfangst i midten af forrige århundrede var både grønlandshval og nordkaper helt udryddede. Der var ganske vist en stor bestand af blåhvaler og finhvaler, men de kunne ikke jages fra de små og langsomme fartøjer, man rådede over i distriktet.

Samme år som V. C. Frederiksen ankom til Holsteinsborg startedes et revolutionerende forsøg. Man havde stationeret en motorbåd i Holsteinsborg, og fra den etableredes langlinefiskeri på de store fiskebanker i Davids Stræ-

det. Før første verdenskrig nåede dette fiskeri dog ikke at få betydning for byens økonomi, der uden overdrivelse kunne kaldes stagnerende.

I 1908 revideredes den grønlandske lokaladministration. Der oprettedes en række kommuner inden for de enkelte kolonidistrikter. Kommunerne styredes med hensyn til interne spørgsmål og politisk administrative anliggender af kommunerådet. Kolonien Holsteinsborg indgik som kommune på linie med distriktets øvrige kommuner. Også på det kirke-mæssige område var den gamle distriktsinddeling trådt i baggrunden. Holsteinsborgs kolonidistrikt - den nuværende Sisimiut kommune - var således den nordlige del af Sukkertoppens præstegæld, som omfattede begge kolonidistrikter, men, som nævnt, med præsten boende i Holsteinsborg.

V. C. Frederiksen med hustruen Agnes Emonia Margrethe Ingeborg og parrets to sønner, hvoraf den ældste - Svend - senere blev eskimolog. Fot. SOM.

Koloniernes eneste tilbageværende særstilling var derfor at varetage den økonomiske og trafikale kontakt med omverdenen. I praksis ville det sige, at kolonierne var anløbshavn for de atlantskibe fra København, som både sikrede forbindelse med omverdenen, fragtede passagerer, besørgede im- og eksport samt fragtede post.

Det var ikke nogen omfattende trafik. I perioden fra V. C. Frederiksens ankomst til 1917 var der normalt fire anløb af atlantskibe om året i Holsteinsborg. De var fordelt på to direkte anløb fra København om foråret og et anløb af fragtskib efter indhandlede varer samt et anløb af en kulbåd om efteråret.

Da de enkelte kolonier traditionelt ikke stod i særlig intens kontakt med hinanden, var rejser og flytninger ikke hyppige, selvom de forekom. Fra 1900-1916 var den totale befolk-

ningsudveksling mellem Holsteinsborg og de øvrige vestkystbyer på i alt fem personer, mens i alt 230 personer i samme tidsrum flyttede inden for distriktet.

Holsteinsborg var opført efter en simpel, men entydig plan. Handelens og kirkevæsenets bygninger, som gennemgående var store, solide træhuse, lå østligst på en flad sandet strandmoræne cirka to meter højere end den grønlandske bebyggelse, som også lå på et mere sumpet område. Byplanen indeholdt tre dele: havn, kolonimagt og lokalbefolkning. Opsplitningen gav et udmærket indtryk af, hvorledes man i samtiden anskuede forholdet mellem staten og den lokale befolkning i kolonierne. Koloniens vakkende betydning i lokalsamfundet sås tydeligt i befolkningsfordelingen. I 1911 havde distriktet 719 indbyggere, men heraf boede kun ca. 270 i selve Hol-

Kolonien Holsteinsborg fotograferet fra syd ca. 1910. Kolonibebyggelsens todelte struktur med de europæiske bygninger mod øst og grønlanderhusene mod vest fremgår tydeligt. Den lille dreng med hvid hat er V. C. Frederiksens søn Svend. Fot. Arktisk Institut.

steinsborg. Til sammenligning havde den næstfolkerigeste kommune i distriktet Sarfanguaq 217 beboere i 1917.

Langt den overvejende del af befolkningen var grønlandere. I alt var der kun 8 danskere i distriktet, og de var alle bosat i selve kolonien. Disse 8 personer rådede over bebyggelsens 20 største og bedste bygninger, mens de resterende 260 grønlandere måtte stuve sig sammen i 32 huse af langt dårligere kvalitet.¹¹

De grønlandske huse i Holsteinsborg bar dog alle præg af en vis inspiration fra dansk byggeskik. Mens traditionelle tørvemurshuse med fladt tag støttet af hvalribben og dækket af lyng og tørv var almindelige på udsteder og bopladser, så var træbygget saddeltag enerådende i den grønlandske del af kolonibebyggelsen.

To tredjedel af grønlanderhusene havde

tykke vægge af tørv og sten, til tider med bindingsværk af hvalknogler, mens den sidste tredjedel var regulære træhuse, som nu og da var isolerede med en udvendig mur af græstørv. Husene var gennemgående små, ofte omkring 30 kv.m. med omkring 1,5-1,8 m lofthøjde. Træhusene var dog lidt større, nemlig omkring 55 kv.m. og for det meste med en loftshøjde omkring de 2 m. Et enkelt træhus havde tre værelser, men størstedelen var kun udstyret med to rum, og etrums huse var ikke sjældne.

Ingen af husene havde egentligt køkken, madlavningen foregik for det meste i træbyggede uisolerede udhuse, der oftest var placeret ved den ene husgavl. Ernæringens hovedbestanddel var sælkød og fisk. Kosten suppleredes kraftigt med indkøbte varer som ris, ærter, brød og mel, men også varer som kaffe og kan-

V. C. Frederiksen som pædagog i Holsteinsborgs skole 1910. Undervisningens emner og de pædagogiske hjælpemidler fremgår tydeligt. Fot. Deichmann. Arktisk Institut.

dis brugtes i forholdsvis store mængder, ligesom næsten hele befolkningen var stærkt tilvænnet tobak, hvilket gjorde sit til at underbygge det latente behov for penge. Disse kunne skaffes ved indhandling af dele af fangsten, hovedsageligt spæk og skind.

Den intensivering af fangsten, som var resultat af indhandlingsmuligheden, havde resulteret i overudnyttelse af ressourcerne allerede i slutningen af 1800-tallet, derfor var fangstudbyttet gået radikalt ned. Koloniens 42 egentlige fangere nedlagde i gennemsnit kun 386 sæler om året mellem 1913 og 1917, d.v.s. kun ca. 1 sæl pr. dag til en befolkning på ca. 270 individer. I 1918 var tallet endda faldet til 187 sæler, karakteristisk nok uden at den indhandlede mængde spæk var faldet væsentligt. Hvalrosfangsten var helt indstillet før århundredeskiftet, og af sælerne var det hovedsagelig de små arter, som fangedes, især fra oktober til maj. På grund af indhandlingen var der stor mangel på skind til kajaker, konebåde, kamikker og telte, og da rensdyrjagten samtidig var minimal (man nedlagde et dyr i 1918),

måtte størstedelen af beklædningen fremstilles af europæiske tekstiler.

Knapheden ses også af, at kolonien kun rådede over syv hundeslæder med en total bestand på 38 hunde i 1918. Kolonibefolkningens overlevelse lå helt i hænderne på det

Frederiksen fulgte med i den nordeuropæiske pædagogiske debat. I de første år af dette århundrede blev gymnastiske systemer stærkt opvurderet i skoleundervisningen. Også i Holsteinsborg indførtes gymnastik - dog, som på dette billede, kombineret med rengøring af skolestuen. Fot. Deichmann. Arktisk Institut.

Valdemar Christoffer Frederiksen som præst i Toreby.

nye fremvoksende fiskeri. Den første motorbåd fra 1903 blev efter 6-7 år suppleret med endnu en motorbåd, de kunne hver bugsere en 4-5 små pramme, kaldet dorier, ud på fiskebankerne, som lå mellem 5 og 10 sømil fra kysten. På grund af vejret fandt dette fiskeri kun sted i sommermånederne.

Det var altså i et samfund præget af mangel på de fleste ting, selv livsfornødenheder, V. C. Frederiksen kom til at virke. Foruden at varetage de kirkelige handlinger skulle missionæren også tage sig af skolevæsenet. V. C. Frederiksen har ganske givet trukket på sin mors erfaringer som lærerinde i Troense, da han kastede sig ud i en sand revolution af det grønlandske skolevæsen.

Holsteinsborg var ligesom de andre kolonier udstyret med en skolebygning. Symbolsk nok lå den på overgangen mellem det danske

og det grønlandske kvarter. Der var traditionelt kun undervisning i vinter- og forårsmånederne, kulminerende med konfirmationen i april-maj måned, inden familierne drog ud til ørred-elvene.

V. C. Frederiksen tog imidlertid sin forpligtelse som underviser og forvalter af almen folkeoplysning meget alvorligt. Han holdt foredragsaftener, hvor emnerne strakte sig fra kunst til astronomi, og veg ikke tilbage for at lade voksne deltage i skoleundervisningen. Han udgav en række grønlandsk-sprogede lærebøger og vandt stor anerkendelse for bl.a. vejledning for grønlændere i regning med brøk og decimalbrøk, der blev udgivet i 1910. Som den første på Grønland indførte han danskundervisning og gymnastik for de ca. 50 børn, som i disse år frekventerede skolen. Han udvidede skoleåret til at omfatte den del af efteråret, hvor distriktets børn alligevel var i kolonien.

Ud over de traditionelle skolefag underviste V. C. Frederiksen også i hygiejne og rengøring.

I 1911 blev V. C. Frederiksen forstander for Kateketskolen i Holsteinsborg, en institution, der uddannede grønlændere som hjælpepræster, de såkaldte kateketer. Fra 1910 udvidede V. C. Frederiksen sin folkeoplysende virksomhed på en utraditionel måde. Indtil da havde han primært været optaget af at formidle den vestlige verdens tanke-sæt og kultur til grønlænderne. Nu begyndte han en modsatrettet formidlingsvirksomhed.

Han indgik i juli 1910 en aftale med det nyoprettede Svendborg Amts Museum om at sende genstande og beretninger vedrørende grønlandsk dagligliv og kultur hjem til det nyoprettede museum i Svendborg.

Den første sending ankom op mod juletid 1910. Frem til 1914 sendte Frederiksen løbende kasser med indkøbte genstande og demonstrationsmodeller til Svendborg. I 1912 supplerede han det med en længere artikel om fund af en kirke fra nordbotiden i Grønland samt husruiner fra de første inuitter. Dele af

denne beretning blev i 1912 trykt som artikel i »Meddelelser om Grønland« bind 50 under titlen: »Fund af Eskimohuse af Kap York Typen«.

V. C. Frederiksen fortsatte som missionær i Holsteinsborg indtil 1923. I januar 1924 blev han ordineret som sognepræst i Toreby på Lolland, hvor han virkede indtil sin pensionering den 30. december 1942. Selvom han aldrig glemte sit grønlandske engagement, kastede han sig i denne sidste del af sit liv især over udforskningen af lollandske stednavnes mærkværdigheder.

Det var en særdeles aktiv og livskraftig ældre herre, der mødte op til afskedsfest hos fru Neergaard på herregården Fuglsang. Han har uden tvivl haft hovedet fuldt af adskillige interessante projekter, da han senere på aftenen begav sig hjemad. Uheldigvis faldt han på trappen og brækkede lårbenet, hvorefter han blev indlagt på Nykøbing sygehus. Her stødte der en blodprop til, og ret uventet døde pastor Frederiksen den 31. december 1942 af lungebetændelse. Herved kom en troensedrengs spændende og omskiftelige levnedsløb til en brat afslutning.

Benno Blæsild, født 1956, cand. mag. i historie, forhistorisk arkæologi samt kunsthistorie fra Århus Universitet 1985. I samme år udnævnt som museumsleder ved lokalmuseet i Sisimiut/Holsteinsborg. Siden 1. marts 1988 ansat ved Svendborg & Omegns Museum som souchef. Artikel i Tåsinge Årbog 1993 og 1994. Fra 1. november 1995 museumsinspektør ved Den gamle By, Danmarks Købstadsmuseum i Århus.

Noter:

1: Jf. Flemløse sogns kirkebog. Landsarkivet Odense. Samt Folketællingen 1860, Troense, Bregninge sogn, Sunds Herred, Svendborg Amt. (Forfatteren ønsker at bringe sin varmeste tak til arkivmedarbejder Hanne Jensen, Søfartsarkivet Svendborg &

Omegns Museum for uvurderlig hjælp med arkivsøgning.)

2: Jf. Folketællingen 1880.

3: Ibid.

4: Jf. A. Schneider: Danmarks Handelsflåde i Aaret 1879. København 1879. Samt A. Brink: Skonnertbriggen »Voldtofte« i Vestfynsk Hjemstavn XXV, Glamsbjerg 1955.

5: Jf. Retsbetjentarkivet, Skifteprotokollen, Taasinge godsarkiv.

6: Jf. Regnskab over Udgifter for Skonnertbriggen Voldtofte i Aaret 1883 samt Regnskab over Skibets Salg og Kapitalens fordeling til Rhederiet. Beroende i Søfartsarkivet Svendborg & Omegns Museum.

7: Jf. Folketællingen 1890.

8: Jf. Bregninge Sogns Kirkebog for året 1892.

9: Jf. H. M. Jansen: V. C. Frederiksen og Svendborg Amts Museum, i: B. Blæsild: V. C. Frederiksens Grønlandssamling Sisimiut Svendborg tur/retur. Svendborg 1988 p. 6.

10: Jf. B. Blæsild op.cit. hvad angår beskrivelsen af kolonien Holsteinsborg.

11: Jf. O. Bendixen og L. Bobé: Holsteinsborg Distrikt. I Grønland i Tohundredeåret for Hans Egedes landing, bind II. København 1924.